

podisp. dr Wojciech Achrem
ekspert w Pracowni Genetyki LK KWP w Szczecinie

Opinia biegłego z zakresu badań genetycznych w świetle analizy rezultatów badania ankietowego. Moc dowodowa, wiarygodność i przydatność naukowego środka dowodowego do dowodzenia wybranych rodzajów przestępstw

Wstęp

W praktyce polskiego postępowania karnego opinia biegłego z zakresu badań genetycznych jest środkiem dowodowym, który od ponad dwudziestu lat wspomaga proces rozstrzygnięcia procesowego. Pierwsza ekspertyza z zakresu badań genetycznych została zlecona przez Prokuraturę Rejonową w Elblągu do postępowania przygotowawczego 2Ds 819/88 dotyczącego zabójstwa Heleny P.¹

Wprowadzenie nowej metody identyfikacyjnej do badań kryminalistycznych związane jest z dyskusją na temat jej przydatności w procesie dowodzenia przestępstw. W początkowej fazie stosowania analizy genetycznej zaobserwowano wyraźną polaryzację stanowisk. Uważano, iż takie metody są wysoce efektywne, dzięki czemu pozwalają na indywidualizację osoby, która pozostawiła ślad biologiczny². Przeciwnicy tej metody podkreślali brak możliwości weryfikacji wartości uzyskanych wyników badań, a co za tym idzie, wątpliwości w dopuszczaniu tego typu badań jako dowodu, na podstawie którego sądy orzekałyby o winie oskarżonego³. W pierwszym okresie stosowania technologii biologii molekularnej rezultaty analiz przyjęto z wielkim entuzjazmem. Nowe możliwości dostrzegali biegli, sędziowie oraz prokuratorzy. Badania genetyczne miały być sposobem na niemal natychmiastową identyfikację sprawcy przestępstwa, postępowanie dowodowe miało być znacznie szybsze, a charakter procesu – mniej poszlakowy. Strona obrony sceptycznie postrzegała nowatorski środek dowodowy oparty na wnioskowaniu statystycznym. Konsekwencją takiej polaryzacji stanowisk była dyskusja nad nową metodą identyfikacji i jej dopuszczalnością dowodową. Poziom emocji był na tyle duży, iż cały spór został określony przez jednego z dyrektorów Laboratorium Kryminalistycznego FBI mianem wojny⁴. Spektrum zarzutów, jakie podnoszono, było bardzo szerokie, poczynawszy od braku mechanizmów kontrolnych, poprzez stosowanie niepewnych metod interpretacji, aż do błędnej analizy statystycznej otrzymanych rezultatów badań⁵. W polskim systemie postępowania karnego ze względu chociażby na niepełną realizację zasady

kontrydiktoryjności wyrażającą się nadaktywnością sądu i jednocześnie pasywnością stron przy zgłaszaniu dowodów⁶ oraz brakiem możliwości składania opinii przez ekspertów obrony; polemika pomiędzy oponentami a zwolennikami badań genetycznych nie przybrała tak ostrej formy. Krajowe środowiska naukowe bardzo ostrożnie wypowiadały się o nowym narzędziu walki z przestępczością. Tuż po wydaniu pierwszej genetycznej opinii biegłego na konferencji „Postępy w identyfikacji człowieka” zorganizowanej przez Instytut Ekspertyz Sądowych (9.11.1989) stwierdzono, iż wydaje się, że dowodowe wykorzystanie DNA nastąpiło przedwcześnie, bo nie rozstrzygnięto jeszcze nawet podstawowych wątpliwości w kwestii jej wartości diagnostycznej. Dopiero w 1992 roku wnioski raportu opracowanego przez naukowców z IES potwierdziły, że metoda genetycznej identyfikacji człowieka jest potencjalnie najlepszym sposobem badania śladów biologicznych umożliwiającym identyfikację indywidualną. Zwrócono uwagę, iż mimo upływu 8 lat od jej opracowania jest ona jednak wciąż *in statu nascendi*⁷.

Różnorodność reprezentowanych poglądów dotyczących przydatności tego środka dowodowego do realizacji celów postępowania karnego bądź dla taktyki obrony, a także ćwierćwiecze stosowania tego środka dowodowego w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości stały się głównymi przyczynami, które zadecydowały o przeprowadzeniu badań ankietowych. Podkreślić należy, iż analiza wiarygodności opinii biegłego z zakresu badań genetycznych była już przedmiotem wcześniejszych dociekań naukowych⁸. Znaczący upływ czasu od wykonania tych pionierskich badań ankietowych (w Katedrze Kryminalistyki UJ) oraz dobór próby badawczej (tylko z jednego miasta)⁹ spowodowały, iż konieczne stało się zweryfikowanie poglądów prawników na temat tego środka dowodowego.

W niniejszym artykule przedstawiono cele badania ankietowego, konstrukcję formularzy ankiet oraz sposób doboru próby badawczej. Opisano parametry, na podstawie których dokonano analizy uzyskanych wyników badań, takie jak liczba wypełnionych formularzy ankiet w odniesieniu do respondentów oraz do instytucji. Przedstawiono

matematyczną analizę odpowiedzi na zagadnienia dotyczące mocy dowodowej i wiarygodności opinii biegłego z zakresu badań genetycznych w porównaniu z innymi środkami dowodowymi, w których podstawą wnioskowania są cechy biologiczne oraz przydatności naukowego środka dowodowego do dowodzenia rodzajów przestępstw stypizowanych w kodeksie karnym.

Cele badania ankietowego

Głównym celem badania ankietowego było obiektywne sprawdzenie na podstawie metodologii naukowej, która z opinii wykorzystujących jako podstawę do identyfikacji kryminalistycznej cechy biologiczne człowieka charakteryzuje się najwyższą mocą dowodową oraz ma najwyższy poziom wiarygodności wpływający na podejmowanie decyzji procesowych. Analizie poddano opinie biegłych z zakresu badań daktyloskopijnych, genetycznych, osmologicznych i fonoskopijnych.

Praktyka kryminalistyczna wskazuje, iż organy procesowe postępowania przygotowawczego powołują biegłych z zakresu badań genetycznych niemalże do wszystkich kategorii przestępstw zawartych w kodeksie karnym¹⁰. Analizując treść postanowień o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego, można wywnioskować, iż rezultaty badań genetycznych mają taką samą wartość zarówno podczas procesu dowodzenia winy w przypadku popełnionych przestępstw zabójstwa czy zgwałcenia, jak i usiłowania kradzieży z włamaniem. To szerokie spektrum wynikające z obserwacji praktycznych wzbudziło wiele wątpliwości. Dlatego też sprawdzono, posługując się socjologicznym narzędziem badawczym, jaka jest przydatność tego środka dowodowego w dowodzeniu popełnienia niektórych rodzajów przestępstw.

Aby uzyskać miarodajne wyniki, na podstawie których możliwa byłaby generalizacja wniosków, zdecydowano się na przeprowadzenie badania w wybranych sądach okręgowych i rejonowych, prokuraturach rejonowych oraz kancelariach adwokackich ze wszystkich jedenastu okręgów apelacyjnych w Polsce. Realizacja założenia pracy badawczej umożliwiła sprawdzenie, czy pomiędzy instytucjami wymiaru sprawiedliwości, prokuratury i kancelariami adwokackimi istnieją statystycznie istotne różnice w postrzeganiu tego środka dowodowego postępowania karnego.

Respondenci ankiet

Ankiety skierowano do:

- sędziów orzekających w wydziałach karnych sądów okręgowych i rejonowych
- prokuratorów z prokuratur rejonowych, prowadzących bądź nadzorujących postępowania przygotowawcze o charakterze karnym

- obrońców reprezentujących oskarżonych o popełnienie zbrodni lub występków.

Ankiety dostarczono do:

- 43 sądów okręgowych z 11 okręgów apelacyjnych
- 44 sądów rejonowych działających we wszystkich badanych okręgach
- 88 prokuratur rejonowych rozmieszczonych w 11 okręgach apelacyjnych
- 880 kancelarii adwokackich zlokalizowanych na terenie całej Polski.

Konstrukcja formularzy ankiet

Ankiety zbudowano z dziesięciu pytań. Dziewięć z nich miało charakter zamknięty, natomiast w ostatnim pytaniu przewidziano możliwość wpisania sugestii, uwag oraz propozycji.

Spośród dziesięciu pytań w sześciu należało dokonać wyboru cechy najbardziej istotnej według wiedzy i doświadczenia respondentów, w pozostałych trzech adresaci byli proszeni o dokonanie stopniowania podanych odpowiedzi według przyjętego kryterium.

Sposób analizy rezultatów badania ankietowego

Pierwszym aspektem analizy było obliczenie liczby respondentów, którzy wzięli udział w badaniu. Konieczne stało się dokonanie podziału respondentów na dwie grupy terytorialne. W pierwszym zbiorze znalazły się apelacje: warszawska, poznańska, szczecińska, gdańska, łódzka i białostocka. W drugiej grupie umieszczono apelacje: wrocławską, krakowską, katowicką, rzeszowską i lubelską.

W celu generalizacji wyników badania ankietowego dokonano analizy statystycznej w następujący sposób: porównano liczebność odpowiedzi na pytania ankiety 1–9 pomiędzy respondentami z grupy pierwszej i drugiej. Następnie sprawdzono za pomocą testu chi-kwadrat oraz analizy wariancji w schemacie wewnątrzgrupowym, czy adresaci ankiet różnili się pod względem sposobu udzielania odpowiedzi.

Wyniki badań ankietowych oraz ich analiza. Liczba wypełnionych formularzy ankiet

Przeanalizowano dwa parametry charakteryzujące współczynnik liczebności wypełnionych formularzy. Pierwszy z nich odnosi się do liczby odpowiedzi badania ankietowego w stosunku do sumy wysłanych formularzy. Drugi ze współczynników obrazuje liczbę instytucji, z których wypełnione formularze zostały odesłane autorowi.

Z sądów okręgowych otrzymano 50% ankiet, a swoje poglądy w formie wypełnionych formularzy przedstawiło 20% respondentów.

W przypadku sądów rejonowych na prośbę autora odpowiedziało 52% instytucji, a łącznie otrzymano 23,4% odpowiedzi w postaci wypełnionych formularzy.

Na prośbę o rozdysponowanie ankiet, ich wypełnienie oraz odesłanie do nadawcy odpowiedziało 80% spośród badanych prokuratur rejonowych. Łącznie otrzymano 34% wszystkich wysłanych do prokuratur formularzy.

Do każdej z kancelarii adwokackiej wysłano jeden formularz drogą elektroniczną. Liczba otrzymanych odpowiedzi oraz liczba instytucji, które zechciały uczestniczyć w badaniu wynosi 12,6%.

Analiza udzielonych odpowiedzi na pytania zawarte w formularzach ankiet

Pytanie 1 ankiety dotyczyło określenia mocy dowodowej opinii biegłych z zakresu badań genetycznych, daktyloskopijnych, osmologicznych i fonoskopijnych. Wyniki liczbowe przedstawiono na ryc. 1. Rezultaty badania pokazują istnienie różnic w wyborze odpowiedzi na to pytanie. Konieczne stało się sprawdzenie, czy fluktuacje te są istotne statystycznie. Przeprowadzono test zgodności chi-kwadrat, podstawą którego był rozkład odpowiedzi na zadane pytanie; dane przedstawiono w tab. 1.

Parametr $\chi^2 = 1022,55$; $p < 0,001$. Oznacza to, że zaobserwowane różnice w liczebności udzielonych odpowiedzi są statystycznie istotne. Dominację uzyskał pogląd odnoszący się do opinii biegłego z zakresu badań genetycznych. Omówioną zależność przedstawia ryc. 2.

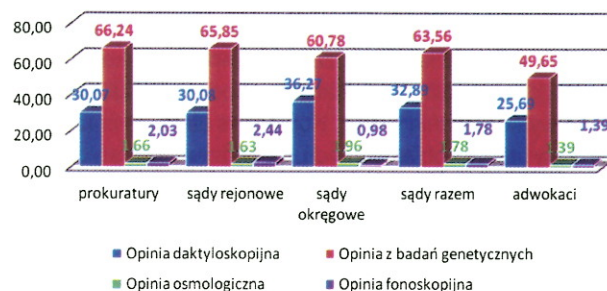
Analiza statystyczna otrzymanych odpowiedzi uprawnia do wyrażenia generalnego wniosku, iż sędziowie (orzekający w sądach okręgowych oraz rejonowych), a także reprezentanci stron procesowych wyrazili pogląd, iż opinia biegłego z badań genetycznych charakteryzuje się największą mocą dowodową w porównaniu z innymi analizowanymi środkami dowodowymi.

Celem następnego pytania ankiety było zbadanie, która z opinii biegłych ma największą wiarygodność w procesie kryminalistycznej identyfikacji osoby.

Do analizy, podobnie jak w pytaniu poprzednim, wybrano opinie biegłych z zakresu badań genetycznych, daktyloskopijnych, fonoskopijnych i osmologicznych.

Według 69% sędziów, 71% prokuratorów oraz 54% adwokatów najwyższą wartość identyfikacyjną ma opinia biegłego z badań genetycznych. W przybliżeniu 11% sędziów orzekających w sądach okręgowych, 14% sędziów orzekających w sądach rejonowych, 10% prokuratorów i adwokatów wyraziło pogląd alternatywny, twierdząc, iż opinia genetyczna jest najmniej przydatna podczas procesu identyfikacji.

Respondenci podkreślili także znaczenie opinii daktyloskopijnej w procesie kryminalistycznej identyfikacji osoby. Znaczny odsetek prawników stwierdził, iż opinia daktyloskopijna ma największą lub dużą wartość w procesie identyfikacji (odpowiednio 35% i 49% sędziów SO, 34% i 51% sędziów SR, 36% i 46% prokuratorów oraz 27% i 39% adwokatów). Jednocześnie 4% sędziów z SR i SO, 5% prokuratorów, 3% adwokatów jest zdania, że tego typu środek dowodowy ma najmniejszą wiarygodność w procesie indywidualizacji.

Ryc. 1. Moc dowodowa opinii biegłych z zakresu badań genetycznych, daktyloskopijnych, fonoskopijnych i osmologicznych

Fig. 1. Evidential strength of expert opinions in the scope of genetics, dactyloscopy, phonoscopy, osmology

Źródło (ryc. 1–3): autor

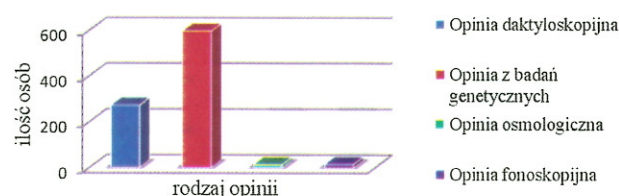
Tabela 1

Rozkład odpowiedzi respondentów ankiet na pytanie o moc dowodową opinii biegłych

Value of evidential strength of expert opinion as seen in surveys

Opinia	Liczebność	Procent z ogółu
Opinia daktyloskopijna	271	30,28%
Opinia z badań genetycznych	596	66,59%
Opinia osmologiczna	13	1,45%
Opinia fonoskopijna	15	1,68%
Ogółem	895	100,00%

Źródło (tab. 1–2): opracowanie własne

Ryc. 2. Moc dowodowa opinii biegłych po analizie statystycznej uzyskanych rezultatów badań ankietowych

Fig. 2. Evidential strength of expert opinions (genetics, dactyloscopy, osmology, phonoscopy) after statistical analysis of survey findings

Większość respondentów wyraziło przekonanie, iż opinie z zakresu badań osmologicznych i fonoskopijnych charakteryzują się najmniejszą lub małą wiarygodnością podczas procesu indywidualizacji osoby. W przybliżeniu 55% sędziów oznaczyło jako najmniej wiarygodną do identyfikacji kryminalistycznej opinię osmologiczną, a 33% opinię fonoskopijną. Prokuratorzy wyrażają podobny pogląd (59% i 23%) w odniesieniu do opinii osmologicznej oraz w stosunku do opinii fonoskopijnej (29% i 48%). Zbliżoną tendencję można zaobserwować także w odpowiedziach obrońców. Około 43% respondentów stwierdziło, iż opinia osmologiczna jest najmniej wiarygodnym narzędziem w procesie identyfikacji, a 26% uznało za taką opinię fonoskopijną.

Podczas analizy uzyskanych odpowiedzi zaobserwowano występowanie różnic. Konieczne stało się sprawdzenie przy użyciu obiektywnych narzędzi matematycznych, czy zaobserwowane fluktuacje są statystycznie istotne. Statystyki opisowe z przeprowadzonych analiz przedstawiono w tab. 2.

Tabela 2

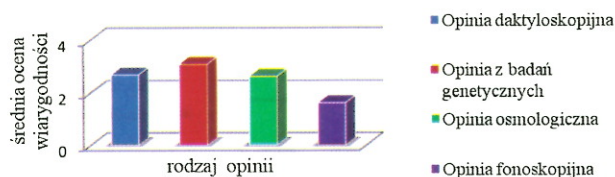
Statystyki opisowe dla ocen poszczególnych opinii

Value of reliability of expert opinions

Opinia	Średnia	Odchylenie standardowe	Liczebność
Opinia daktyloskopijna	2,69	0,46	880
Opinia z badań genetycznych	3,08	1,39	880
Opinia osmologiczna	2,62	0,92	880
Opinia fonoskopijna	1,62	0,92	880

Analiza wariancji w schemacie wewnątrzgrupowym wykazała istotne statystycznie różnice pomiędzy ocenami opinii: $F(3, 2637) = 266,68$; $p < 0,001$, co dowodzi rzeczywistego istnienia obserwowanych fluktuacji w ocenie wiarygodności poszczególnych środków dowodowych. Porównania wielokrotne (z poprawką Bonferroniego) wykazały, że opinia z badań genetycznych jest jednocześnie bardziej wiarygodna niż opinia daktyloskopijna: $p < 0,001$, opinia osmologiczna: $p < 0,001$ i opinia fonoskopijna: $p < 0,001$.

Omówione zależności przedstawiono na ryc. 3.

Ryc. 3. Średni poziom wiarygodności dla poszczególnych opinii biegłych z zakresu badań genetycznych, daktyloskopijnych, fonoskopijnych i osmologicznych

Fig. 3. The average value of reliability of expert opinions (genetics, dactyloscopy, osmology, phonoscopy)

Analiza statystyczna otrzymanych odpowiedzi uprawnia do wyrażenia generalnego poglądu, że sędziowie oraz reprezentanci stron procesowych są zdania, iż opinia biegłego z badań genetycznych charakteryzuje się największym poziomem wiarygodności w porównaniu z innymi analizowanymi konkluzjami ekspertów.

Analiza odpowiedzi na kolejne pytanie badania ankietowego miała na celu zdefiniowanie przydatności tego środka dowodowego w procesie dowodzenia popełnienia przestępstw bądź opracowania taktyki obrony. Analizie poddano występkę i zbrodnię stypizowane w rozdziałach XIX, XXI, XXII, XXV, XXXV Kodeksu karnego.

Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu

Pogląd, iż przydatność naukowego środka dowodowego jest największa w dowodzeniu popełnienia przestępstw z rozdziału XIX Kodeksu karnego reprezentuje blisko 56% sędziów i 56% prokuratorów. Natomiast 44% obrońców uznało, iż opinia biegłego z zakresu badań genetycznych jest najbardziej przydatna dla taktyki obrony oskarżonego. Ponadto 29% sędziów, 35% prokuratorów oraz 23% adwokatów ocenia opinię z badań genetycznych jako przydatną do osiągnięcia celów postępowania karnego. Pogląd, iż środek dowodowy oparty na polimorfizmie DNA jest nieprzydatny w dowodzeniu przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, wyraża 4,5% sędziów, niecałe 3% prokuratorów oraz 3,5% obrońców. Podobne wartości procentowe w grupach respondentów uzyskał pogląd o małej i średniej przydatności opinii biegłego z zakresu badań genetycznych podczas dowodzenia popełnionych przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu.

Analiza odpowiedzi na pytanie badania ankietowego pokazała, iż istotnie statystyczną dominację uzyskała wartość największej przydatności tego środka dowodowego w dowodzeniu winy bądź opracowaniu taktyki obrony oskarżonych o popełnienie przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu.

Sprawdzono ponadto, czy pomiędzy grupami zawodowymi respondentów z pierwszej i drugiej grupy apelacji istnieją statystycznie istotne różnice. Uzyskano następujące wyniki analizy statystycznej udzielonych odpowiedzi:

- sędziowie orzekający w sądach okręgowych: $\chi^2 = 7,92$; $p = 0,095$
- sędziowie orzekający w sądach rejonowych: $\chi^2 = 8,44$; $p = 0,077$
- prokuratorzy: $\chi^2 = 3,61$; $p = 0,461$
- obrońcy: $\chi^2 = 13,59$; $p < 0,001$.

Obrońcy z drugiej grupy apelacji częściej oceniali ten środek dowodowy jako bardziej przydatny dla taktyki obrony w postępowaniach dotyczących przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu w porównaniu z adwokatami z pierwszej grupy.

Nie zaobserwowano istotnych statystycznie różnic w udzielaniu odpowiedzi na pytanie badania ankietowego

pomiędzy pozostałymi respondentami z obu grup apelacji. Na podstawie analizy matematycznej uzyskanych odpowiedzi badania ankietowego hipoteza, iż prawnicy twierdzą, iż opinia biegłego z zakresu badań genetycznych jest najbardziej przydatnym środkiem dowodowym w dowodzeniu popełnienia przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu bądź w opracowaniu taktyki obrony oskarżonego o popełnienie tego rodzaju przestępstw została udowodniona.

Przestępstwa przeciwko mieniu

Pogląd o małej przydatności analizowanego środka dowodowego w dowodzeniu popełnienia przestępstw przeciwko mieniu reprezentuje około 33% sędziów, 32% prokuratorów i niespełna 26% obrońców. O średniej przydatności opinii z badań genetycznych do realizacji celu postępowania karnego jest przekonanych: około 33% sędziów, 34% prokuratorów oraz 25% adwokatów. Dużą przydatność tego środka dowodowego dla prawidłowej realizacji postępowania dowodowego deklaruje 14% sędziów, 15% prokuratorów oraz 11% adwokatów. O największej przydatności tego środka dowodowego jest przekonanych 10% sędziów, niecałe 9% prokuratorów i 8% obrońców. Analiza odpowiedzi na pytanie badania ankietowego pokazała, iż istotnie statystyczną dominację uzyskały wartości małej i średniej przydatności tego środka dowodowego w dowodzeniu bądź opracowaniu taktyki obrony w przypadku przestępstw przeciwko mieniu. Sprawdzono ponadto, czy pomiędzy grupami zawodowymi respondentów z pierwszej i drugiej grupy apelacji istnieją istotne różnice. Uzyskano następujące wyniki analizy matematycznej udzielonych odpowiedzi:

- sędziowie orzekający w sądach okręgowych: $\chi^2 = 12,80$; $p = 0,012$
- sędziowie orzekający w sądach rejonowych: $\chi^2 = 4,24$; $p = 0,375$
- prokuratorzy: $\chi^2 = 7,71$; $p = 0,103$
- obrońcy: $\chi^2 = 7,40$; $p = 0,116$.

Sędziowie z sądów okręgowych z pierwszej grupy apelacji częściej oceniali ten środek dowodowy jako bardziej przydatny podczas podejmowania decyzji o rozstrzygnięciu procesowym w sprawach o przestępstwa przeciwko mieniu w porównaniu z sędziami z drugiej grupy apelacji. Nie zaobserwowano istotnych statystycznie różnic w udzielaniu odpowiedzi na pytanie badania ankietowego pomiędzy pozostałymi respondentami z obu grup apelacji. Na podstawie analizy uzyskanych odpowiedzi badania ankietowego hipoteza, iż respondenci ankiet twierdzą, że opinia biegłego z zakresu badań genetycznych jest mało i średnio przydatnym środkiem dowodowym w dowodzeniu popełnienia przestępstwa przeciwko mieniu bądź w opracowaniu taktyki obrony oskarżonych o popełnienie tych przestępstw została udowodniona.

Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności

Okolo 62% sędziów, 67% prokuratorów oraz 49% adwokatów nadało najwyższą wartość opinii z badań genetycznych. Na dużą przydatność tego środka dowodowego wskazało: 28% sędziów, około 24% prokuratorów i 22% adwokatów. Stosunkowo niski odsetek odpowiedzi uzyskały klasy średniej przydatności i małej przydatności opinii. Ponadto 2% sędziów, 4% prokuratorów oraz 2% adwokatów uznało opinię z badań genetycznych za najmniej przydatną w dowodzeniu przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Analiza odpowiedzi na pytanie badania ankietowego pokazała, iż dominację uzyskała wartość największej przydatności tego środka dowodowego w dowodzeniu winy i opracowaniu taktyki obrony oskarżonych o popełnienie przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności.

Sprawdzono także, czy pomiędzy grupami zawodowymi respondentów z pierwszej i drugiej grupy apelacji istnieją istotne różnice. Uzyskano następujące wyniki analizy matematycznej udzielonych odpowiedzi:

- sędziowie orzekający w sądach okręgowych: $\chi^2 = 3,32$; $p = 0,507$
- sędziowie orzekający w sądach rejonowych: $\chi^2 = 5,25$; $p = 0,263$
- prokuratorzy: $\chi^2 = 2,24$; $p = 0,692$
- obrońcy: $\chi^2 = 20,25$; $p < 0,001$.

Adwokaci z pierwszej grupy apelacji częściej oceniali ten środek dowodowy jako najbardziej przydatny dla taktyki obrony w sprawach o przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności w porównaniu z adwokatami z grupy drugiej. Jednocześnie adwokaci z drugiej grupy częściej oceniali opinię z badań genetycznych dla taktyki obrony jako przydatną w porównaniu z adwokatami z grupy pierwszej. Nie zaobserwowano istotnych statystycznie różnic w udzielaniu odpowiedzi na pytanie badania ankietowego pomiędzy pozostałymi respondentami z obu grup apelacji. Na podstawie analizy matematycznej uzyskanych odpowiedzi badania ankietowego hipoteza, iż respondenci ankiet twierdzą, że opinia biegłego z zakresu badań genetycznych jest najbardziej przydatnym środkiem dowodowym w dowodzeniu popełnienia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności bądź w opracowaniu taktyki obrony oskarżonych o popełnienie tych przestępstw została udowodniona.

Przestępstwa przeciwko środowisku

Pogląd o braku przydatności reprezentuje w przybliżeniu 75% sędziów, 74% prokuratorów oraz 58% adwokatów. O małej i średniej przydatności opinii z badań genetycznych w dowodzeniu tego typu przestępstw jest przekonanych: w przybliżeniu 9% i 7% sędziów, 10% i 4%

prokuratorów oraz 7% i 5% adwokatów. Dużą przydatność tego środka dowodowego dla prawidłowej realizacji postępowania dowodowego deklaruje 3% sędziów, 3% prokuratorów, 2% adwokatów. Około 6% sędziów, 9% prokuratorów i 5% obrońców jest zdania, iż opinia z badań genetycznych ma największą przydatność w dowodzeniu przestępstw przeciwko środowisku.

Analiza odpowiedzi na pytanie badania ankietowego pokazała, iż dominację uzyskała wartość braku przydatności tego środka dowodowego w dowodzeniu winy i opracowaniu taktyki obrony oskarżonych o popełnienie przestępstw przeciwko środowisku. Sprawdzono ponadto, czy pomiędzy grupami zawodowymi respondentów z pierwszej i drugiej grupy apelacji istnieją statystycznie istotne różnice. Uzyskano następujące wyniki:

- sędziowie orzekający w sądach okręgowych:
 $\chi^2 = 8,85$; $p = 0,065$
- sędziowie orzekający w sądach rejonowych:
 $\chi^2 = 5,47$; $p = 0,242$
- prokuratorzy: $\chi^2 = 11,39$; $p = 0,022$
- obrońcy: $\chi^2 = 12,21$; $p = 0,016$.

Prokuratorzy z drugiej grupy apelacji częściej oceniali ten środek dowodowy jako bardziej przydatny podczas dowodzenia hipotezy postępowania w sprawach o przestępstwa przeciwko środowisku w porównaniu z prokuratorami z grupy pierwszej.

Adwokaci z grupy pierwszej częściej oceniali jako najmniej przydatną opinię z badań genetycznych dla taktyki obrony w sprawach o przestępstwa przeciwko środowisku w porównaniu z adwokatami z grupy drugiej. Nie zaobserwowano istotnych statystycznie różnic w udzielaniu odpowiedzi na pytanie badania ankietowego pomiędzy sędziami z obu grup apelacji. Na podstawie analizy matematycznej uzyskanych odpowiedzi badania ankietowego hipoteza, iż respondenci ankiet twierdzą, że opinia biegłego z zakresu badań genetycznych nie jest przydatnym środkiem dowodowym w dowodzeniu popełnienia przestępstwa przeciwko środowisku bądź w opracowaniu taktyki obrony oskarżonych o popełnienie tych przestępstw została udowodniona.

Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji

Wśród respondentów badania ankietowego dominuje pogląd, iż opinia biegłego z badań genetycznych jest średnio przydatna podczas dowodzenia przestępstw z rozdziału XXI Kodeksu karnego. Pogląd reprezentuje w przybliżeniu około 33% sędziów, 40% prokuratorów oraz 26% adwokatów. Niecałe 13% sędziów, 10% prokuratorów i 10% obrońców jest zdania, iż opinia z badań genetycznych nie jest przydatna w dowodzeniu przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. O małej przydatności opinii z badań genetycznych w dowodzeniu tego

typu przestępstw jest przekonanych: około 32% sędziów, 25% prokuratorów oraz 25% adwokatów. Dużą przydatność tego środka dowodowego dla prawidłowej realizacji postępowania dowodowego deklaruje niecałe 14% sędziów, 13% prokuratorów, 11% adwokatów. Według 8% sędziów, 11% prokuratorów, 6% adwokatów opinia biegłego z badań genetycznych charakteryzuje się największą przydatnością podczas dowodzenia przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji.

Analiza odpowiedzi na pytanie badania ankietowego pokazała, iż dominację uzyskała wartość średniej przydatności tego środka dowodowego w dowodzeniu winy i opracowaniu taktyki obrony oskarżonych o popełnienie przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Sprawdzono ponadto, czy pomiędzy grupami zawodowymi respondentów z pierwszej i drugiej grupy apelacji istnieją statystycznie istotne różnice. Uzyskano następujące wyniki:

- sędziowie orzekający w sądach okręgowych:
 $\chi^2 = 12,65$; $p = 0,013$
- sędziowie orzekający w sądach rejonowych:
 $\chi^2 = 11,68$; $p = 0,020$
- prokuratorzy: $\chi^2 = 12,77$; $p = 0,012$
- obrońcy: $\chi^2 = 13,52$; $p = 0,004$.

Sędziowie z sądów rejonowych z drugiej grupy apelacji częściej oceniali jako mniej przydatną (oceny 1 i 2) i jako najbardziej przydatną (ocena 5) opinię z badań genetycznych podczas procesu podejmowania decyzji o rozstrzygnięciu procesowym w sprawach o przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji w porównaniu z sędziami z sądów rejonowych z pierwszej grupy apelacji.

Oskarżyciele z pierwszej grupy apelacji częściej oceniali opinię biegłego z zakresu badań genetycznych jako mniej przydatną (oceny 1 i 2) podczas dowodzenia hipotezy postępowania dotyczącej osoby podejrzanej w sprawach o przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji w porównaniu z prokuratorami z grupy drugiej. Prokuratorzy z drugiej grupy apelacji częściej oceniali ten środek dowodowy jako bardziej przydatny (oceny 3 i 4) w dowodzeniu reprezentowanej hipotezy w sprawach o przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji w porównaniu z prokuratorami z grupy pierwszej.

Obrońcy z grupy drugiej częściej oceniali jako najmniej przydatną opinię z badań genetycznych dla taktyki obrony w sprawach o przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji w porównaniu z adwokatami z grupy pierwszej. Na podstawie analizy matematycznej uzyskanych odpowiedzi badania ankietowego hipoteza, iż respondenci ankiet twierdzą, że opinia biegłego z zakresu badań genetycznych jest średnio przydatnym środkiem dowodowym w dowodzeniu popełnienia przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji bądź w opracowaniu taktyki obrony oskarżonych o popełnienie tych przestępstw została udowodniona.

Podsumowanie

W niniejszym artykule przedstawiono przeanalizowane rezultaty trzech najistotniejszych pytań badania ankietowego (zakończonego w 2012 roku) przeprowadzonego pośród sędziów, prokuratorów i adwokatów. Szeroki zasięg badania, obejmujący wszystkie apelacje w Polsce, pozwolił na generalizowanie wniosków. Na podstawie badań ankietowych udowodniono hipotezę, iż opinia biegłego z zakresu badań genetycznych charakteryzuje się najwyższą mocą dowodową i jednocześnie najwyższym poziomem wiarygodności w porównaniu z innymi środkami dowodowymi wykorzystującymi cechy biologiczne do procesu identyfikacji kryminalistycznej człowieka. Badania ankietowe pokazały także, iż opinia biegłego z zakresu badań genetycznych wykazuje zróżnicowaną przydatność w dowodzeniu lub w opracowaniu taktyki obrony oskarżonego o popełnienie rodzaju przestępstw stypizowanych w rozdziałach Kodeksu karnego.

W przeprowadzonym badaniu ankietowym sprawdzono ponadto preferencje organu procesowego oraz stron procesu karnego w odniesieniu do naukowego środka dowodowego opartego na polimorficznych cechach helisy DNA. Zdefiniowano oczekiwania odbiorców opinii, uzyskano informacje o przydatności sposobów wnioskowania i przedstawiania analizy statystycznej w opiniach. Zwrócono także uwagę na słabe strony tego środka dowodowego oraz główne uciążliwości badań genetycznych w kontekście realizacji celów organu procesowego i stron postępowania karnego. Opis tych problemów badawczych, analiza odpowiedzi oraz interpretacja uzyskanych rezultatów będą stanowiły główny wątek kolejnego artykułu.

PRZYPISY

¹ Słomski R.: Trudne początki badań DNA w Polsce, Kryminalistyka dla prawników, prawo dla kryminalistyki, Kwiatkowska-Wójcikiewicz V. [red.], Wydawnictwo TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2010, s. 7.

² Pawłowski R.: Medyczo-sądowe badanie śladów biologicznych, Wydawnictwo IES, Kraków 1997, s. 130.

³ Brief History of Forensic DNA Typing, <http://www.cstl.nist.gov/biotech/strbase/ppt/intro.pdf>.

⁴ Thompson W.C.: Evaluating the Admissibility of New Genetic Identification Test: Lessons from the „DNA War”, „The Journal of Criminal Law and Criminology” 1993, 84(1), s. 22.

⁵ Neufeldt P.J.: Have you no sense of decency?, „The Journal of Criminal Law and Criminology” 1993, 84(1), s. 191.

⁶ Żączkiewicz-Zborowska K., Sprawozdanie z dyskusji na temat rządowego projektu zmian w procedurze karnej która odbyła się 22.01.2013 roku w Sejmowej Komisji

Sprawiedliwości i Praw Człowieka. www.lex.pl/czytaj/-/artykul/autorzy-projektu-zmian-w-kpk-sprawiedliwosc-ni-moze-byc-spozniona.

⁷ Słomski R.: Trudne początki (...), op.cit., s. 7.

⁸ Ekspertyza sądowa, Wójcikiewicz J. [red.], Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2002, s. 566.

⁹ Skuza L.: Kilka uwag na temat teorii i praktyki procesowej oceny ekspertyzy DNA, praca magisterska, Katedra Kryminalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000. Dane przedstawiono za Ekspertyza sądowa, op.cit., s. 567.

¹⁰ Wyniki na podstawie przeprowadzonej analizy 230 postanowień o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego do wydanych przez autora 230 opinii biegłego z zakresu badań genetycznych.

BIBLIOGRAFIA:

1. Brief History of Forensic DNA Typing, <http://www.cstl.nist.gov/biotech/strbase/ppt/intro.pdf>.

2. Neufeldt P.: Have you no sense of decency?, „The Journal of Criminal Law and Criminology” 1993, 84 (1), s. 191.

3. Pawłowski R.: Medyczo-sądowe badanie śladów biologicznych, Wydawnictwo IES, Kraków 1997, s. 130.

4. Skuza L.: Kilka uwag na temat teorii i praktyki procesowej oceny ekspertyzy DNA, praca magisterska, Katedra Kryminalistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000, praca niepublikowana. Dane przedstawiono za: Ekspertyza sądowa. Wójcikiewicz J. [red.], Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 2002, s. 567.

5. Słomski R.: Trudne początki badań DNA w Polsce Kryminalistyka dla prawników prawo dla kryminalistyki, Kwiatkowska-Wójcikiewicz V. [red.], Wydawnictwo TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2010, s. 7.

6. Thompson W.: Evaluating the Admissibility of New Genetic Identification Test: Lessons from the „DNA War”, „The Journal of Criminal Law and Criminology” 1993, 84(1), s. 22.

7. Żączkiewicz-Zborowska K.: Sprawozdanie z dyskusji na temat rządowego projektu zmian w procedurze karnej, która odbyła się 22.01.2013 roku w Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka. www.lex.pl/czytaj/-/artykul/autorzy-projektu-zmian-w-kpk-sprawiedliwosc-ni-moze-byc-spozniona.

Streszczenie

W artykule przedstawiono rezultaty badań ankietowych przeprowadzonych pośród sędziów sądów rejonowych i okręgowych oraz stron postępowania karnego. Zamieszczone rozważania dotyczą trzech najważniejszych aspektów środka dowodowego opartego na polimorfizmie genetycznym: mocy dowodowej opinii biegłego z zakresu badań genetycznych, jej wiarygodności w porównaniu z innymi opiniami

wykorzystującymi do identyfikacji cechy biologiczne człowieka, a także przydatności tego środka dowodowego do realizacji celów postępowania karnego w odniesieniu do rodzaju przestępstw zawartych w Kodeksie karnym. W wyniku analizy rezultatów badań stwierdzono, iż opinia biegłego z zakresu badań genetycznych charakteryzuje się najwyższą mocą dowodową oraz wiarygodnością w porównaniu z opiniami daktyloskopijnymi, osmologicznymi oraz fonoskopijnymi. Stwierdzono także, iż najwyższą przydatność wywody biegłego, których podstawą jest polimorfizm cząsteczki DNA, wykazują w dowodzeniu przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz wolności seksualnej. W stosunku do przestępstw przeciwko mieniu ankietowani stwierdzili, iż naukowy środek dowodowy wykazuje średni stopień przydatności, a jest nieprzydatny dla postępowań dowodowych związanych z popełnieniem przestępstw przeciwko środowisku i bezpieczeństwu w komunikacji.

Słowa kluczowe: opinia biegłego, postępowanie karne, badania genetyczne, moc dowodowa, wiarygodność, dowodzenie przestępstw, badania ankietowe.

Summary

The author focuses on showing the result of survey, which was conducted in 2012 among judges, attorneys and solicitors. The answers to three important questions on reliability of expert opinion, evidential strength and usefulness of biological evidence to prove criminal offenses (e.g. homicide, sexual abuse, offences against property, traffic and natural environment) were described in the article. According to respondents the genetic expert opinion is the most reliable one. Moreover, this scientific evidence has been attributed the highest level of evidential strength out of fingerprint, scent and audio examination expert opinions. The highest level of usefulness of DNA expert opinion was found in case of crime against person and sexual rape. According to judges, attorneys and solicitors the genetic expert opinion is of lowest value as the scientific evidence in cases involving traffic crime and natural environment, whereas medium value of DNA opinion has been attributed to crimes against property.

Keywords: DNA examination, expert opinion, penal proceedings, reliability, evidential strength, evidential procedure, surveys.